

УТВРЂЕЊА У СРБИЈИ – КЛАДОВО

Фетислам

Историографска наука недвосмислено је утврдила да је стратешки важан утврђени кладовски град настао 1524. године као непосредна последица прве фазе вишелеценијских османских офанзива ка Панонији и средњој Европи, а напуштен је 1867. када су га Турци, као и остале утврђене градове предали Србији

При помену оригиналне, турске варијанте имена кладовског утврђења – Фетислам (тур. „победа ислама“) прва асоцијација наводи на помисао о удаљеној и бајколикој оријенталној фортификацији. Међутим, иза тог необичајеног термина крије се један од најзначајнијих утврђења на српском делу Доњег Дунава – Кладовски град.

Настанак Фетислама везује се за име једног од најзначајнијих османских владара – султана Сулејмана Величанственог. Наиме, након освајања Београда 1521. године капије угарске краљевине коначно су биле отворене за наставак ширења османског царства на просторе средишње Европе. Како би оснажио регију Доњег Дунава и од ње начинио стратешки важну базу за континуирано надирање ка северу и северозападу, султан је издао наређење да се на том простору обнови или подигне читав низ утврђења.

Године изградње

На рушевинама некадашњег утврђења 1524. године османске власти почеле су са градњом Фетислама. Историјски подаци указују на то да је изградњу надгледао заповедник османске војске Бали-бег.

Та средњовековна тврђава, укупне површине око 18 хектара, и данас се налази на самој обали Дунава, на уласку у Кладово из западног правца. Чине је две фортификационе целине, Велико и Мало утврђење.

Велика тврђава или, како се још назива, Велики град, у основи је полигонална с димензијама 480×260 метара и по стилу представља касносредњовековну тврђаву, с шест кула бастiona које су међусобно повезане бевемима и зиданим пролазима. Некада је била окружена воденим ровом, са контраескарпом ширине до 30 метара и са покретним мостовима, испред све три главне капије – Дунавске, Ороспи и Варош капије. Изнад лучно засведених главних улаза капија током последње обнове и реконструкције постављени су почасни натписи, којима се велича султан Махмут II (1818–1839), који је владао Османлијама у време када тврђава добија садашњи изглед.

Унутар тврђаве откривене су и многе грађевине и објекти различите намене, за њену посаду – барутана, магацини, лагуми, хамам, џамија... Остаци моћних, чврсто зиданих водоинсталација, бунара и канала за водоснабдевање града и тврђаве могу се и данас видети у оближњем залеђу (Буторке).

Старија, знатно мања тврђава типа кастела (Мало утврђење) правоугаоног је облика укупних димензија 90×60 метара и заузима највиши део терена близу обале Дунава. Састоји се из горњег и приобалног дела. На угловима су и данас високо очуване њене двоспратне, кружне куле, повезане бевемима са зупчастим врхом. У склопу те тврђаве је и барутни магацин. Око утврђења некада је водио ров, у нижим деловима увек испуњен

водом. Током изградње Велике тврђаве, Мала је постала саставни део њеног северног бевема.

У Мало утврђење улазило се на три места преко рова ширине око 5,5 метара који је имао контраескарпу од опеке. Велико утврђење, подигнуто између 1717. и 1739. године, у време док су њиме управљали Аустријанци, имао је шест јакних камених бастiona и палисадне бевеме.

Из пера Евлије Челебије

Средњовековни утврђени град Фетислам, као и читава регија Доњег Дунава, имао је бурну историју, често мењајући господаре који су га рушили и обнављали, али и прилагођавали својим војностратешким потребама.

Прве детаљније податке и опис тврђаве оставио је 1666. године знаменити османски путописац Евлија Челебија.

– Грађевина је из године једнога од војвода Оца освајања, Мехмеда хана гази Бали-бега. Налази се на територији вилајета, на земљишту видинског санџака, частан је кадилук од 150 акчи, а нахија му обухвата 170 села. У њему имају седиште: ђаја спахија, јањичарски сердар, диздар тврђаве, 300 војника градске посаде, мухтесиб, баждар, емин за риболов и емин за харач. Тврђава му се налази на брду крај Дунава, облика је четвртаста са 12 кула даскама покривених, напред истурених, од камена тврдо саграђених. Опасан је двоструким зидом, има шанац, једну гвоздену капију која гледа у правцу Кибле (Мека), а над капијом у тврђави се налази џамија Сулејмана хана са шупљим минаретом. У граду је диздарева кућа. То је један тврд од камена сазидан градић који у обиму има 1.800 корака. Куће које се налазе у утврђењу начињеном од набоја, поред Дунава, опустеле су и у њима нико не станује. Са стране реке Дунава градско платно је тро-струко. Тамо, у њему се налазе невиђени топови. Потпуно је добро опскрбљен исто тако џебаном као и ратном опре-

мом. Испред градске капије налази се један плац за клањање и на њему има камен за опело мртваца. Овај град има варош на страни према Кибли (југ). У свему има четири џамије. Укупно има 400 које високих које ниских, пространих и од тврдог материјала саграђених имућних домова са вртovima и воћњацима, шиндром и већим делом покривених као лала црвеним ћерамидама. Но, између свију осталих, куће Чалик Мустафа-аге и Чалик Осман-паше најкрасније су са ... капијама. Варош има свега 50 дућана. У чаршији има један диван светао хамам, са добрим ваздухом. Има у свему један хан. У хану има имућних трговаца. Има и две учевне медресе, две дервишке текије и пет почетних школа за малу децу. Крај обале Дунава има око 50 дућана који тргују са џебаном. Има 50 рибњака /мергалар/, јер су му становници богати рибарски трговци... Све му становништво зна босански, турски и влашки. Сви носе црвене калпаке и облаче се као крајишници. Лица су румена. Све му људство са женама и децом наклоњени су уживању. Међутим будући да је народ наклоњен уживањима, нема учених људи, него му млади људи по чаршији свирају на лаути и разне свирале са језичком и без језичка. Изван вароши броја се не зна колико имају винограда и башта – записао је Челебија.

паша кренуо је у поход на Смедерево, па је и тада могло бити њихових интервенција у кладовском крају, с обзиром на то да су те године освојили Голубац, који је од 1444. године био у српским рукама. Српски историчари махом су сматрали да је утврђење Фетислам изграђено у првој половини 16. века, и то коришћењем материјала северинске тврђаве, која се налазила на другој обали Дунава. Они истичу да је турска традиција, коју је оставио добро обавештени и радознали Евлија Челебија, указује на то да је кладовски утврђени град саграђен од материјала северинске тврђаве и да је тај посао обавио Бали-бег Јахјапашаић, који је у то време био видински санџак-бег. Сав материјал од северинске тврђаве која је претходно била разорена – камен, гвоздене капије и топови, превезен је преко Дунава и искоришћен за градњу и опрему нове тврђаве – Фетхислама.

Многи српски истраживачи детаљно су се бавили питањем настанка и прошлости утврђеног кладовског града, односно Фетислама. Посебно значајно истраживање обавио је један од најугледнијих српских историчара и знаменити управник Народне библиотеке Србије академик Јован Н. Томић.

– При походу што су га спремали Турци против Угарске, после заузећа Београда 1521. године, главна војска турска имала је продирати ка Будиму право уз Дунав, док су њено кретање имале обезбедити друге две по боковима, од којих би се једна ослањала на Шабац, а друга на Северин и ердељске градове. С тога је у првом реду требало заузети Северин. Бали-бег, заповедник турске војске на доњем Дунаву, пошто је прво преко пута од Северина, на десној обали Дунава, подигао нарочиту тврђавицу, из које ће преко Дунава тући угарски град, и тим створио ослонац за даље операције, прешао је на другу страну реке, где је помоћу једних одељења затварао пролазе којима би стигла помоћ опседнутом граду, док су друга нападала на Северин – писао је академик Томић.

Камен северинске тврђаве

Неки од историчара сматрали су да се име „војводе Оца Освајања, Мехмеда хана“ односило на једног од племића моћног султана Мехмеда II Освајача (1451–1481), који је покорио Влашку и припојио је царству 1462. године. Пре тога, 1458. године његов велики везир Махмуд-

Вредно историјско благо

Папски изасланик на угарском двору, Дел Бурђо, у писму од 28. новембра 1524. известио је како је Бали-бегу, иако му је било јављено с Порте да не подиже град преко пута од Северина, јер га неће моћи одржати, овај своје старешине уверавао да „не само да је град подигао, него и да је освојио неке угарске градиће“.

У случају аутентичности његових навода Бали-бег Јахјапашиф могао је бити обновитељ раније постојеће или градитељ нове тврђаве, након разарања Кладова 1501. године. Тим пре уколико се тај војни подухват са почетка 16. века односио и на одбрамбену утврду, а не само на град као цивилно насеље, на шта посредно упућује део записа у коме се наводи да су Угри из њега однели добар плен и одвезли мноштво робља. Према томе, турски град подиг-

нут је пре разарања северинске тврђаве, што не значи да после њеног освојења није дограђиван неким материјалима пореклом с друге обале Дунава.

Тиме је историографска наука недвосмислено утврдила да је данашњи Фетислам, односно стратешки важан утврђени кладовски град, настао 1524. године, као непосредна и директна последица прве фазе вишедеценијских османских офанзива ка Панонији и даље у правцу средишње Европе, а напуштен је 1867. године када су га Турци, као и остале утврђене градове, предали Србији.

Тврђава се налази наомак магистралног пута, неколико стотина метара од центра Кладова. Шеталиште поред обале Дунава налази се у наставку пешачке стазе која је асфалтирана, а унутар тврђаве је калдрмисана стаза која је на неким местима реконструисана. Археолошко истраживање комплекса и радови на његовој конзервацији обављени су у периодима од 1973. до 1977. године и између 1981. и 1984. године, а након изградње ХЕ Ћердап II и стварања вештачког језера приобални део тврђаве нашао се под водом. Кладовска тврђава данас се налази под заштитом Републике Србије, као споменик културе од великог значаја.

Древни Фетислам, односно утврђени кладовски град, налази у стању које захтева хитно извођење свеобухватних мера заштите, јер је реч о једном од најважнијих локалитета националне културне баштине које би несумњиво могао да представља туристичку атракцију, не само самостално, већ и као део система фортификација на доњем току реке Дунав, почев од Смедерева, преко Голупца и Рама, све до Фетислама.

Обавеза да се обнови утврђени Фетислам код Кладова није утемељена искључиво на потреби да се очува културно наслеђе, већ и на нужности да тај вредни локалитет постаје место учења и упознавања са бројним народима, културама, религијама и традицијама његових градитеља, освајача, бранилаца и житеља кроз векове. ■

Дејан РИСТИЋ

